

ויחי - קבלת עול תורה

יששכר חמור גרם רובץ בין המשפתים

נאמר בפרשה (בראשית מט, יד) "יששכר חמור גרם רובץ בין המשפתים".
 ופירש רש"י וז"ל, יששכר חמור גרם - חמור בעל עצמות, סובל עול תורה כחמור
 חזק שמטעינים אותו משא כבד. רובץ בין המשפתים - כחמור המהלך ביום
 ובלילה ואין לו לינה בבית, וכשהוא רוצה לנוח, רובץ לו בין התחומין בתחומי
 העיירות שמוליך שם חבילות של פרקמטיא, עכ"ל. ועיין בספורנו שם שכתב
 וז"ל, כשהוא חונה רובץ בין שתי החבילות הנתונות למשא על שני צידיו וכו',
 עכ"ל. והיינו שכחו של חמור הוא, שמלבד שיכול לסבול משא גדול, גם בשעת
 מנוחתו אינו צריך למקום מיוחד לנוח בו ואינו מוריד משאו מעליו, וגם בשעה
 שהוא 'רובץ' - עדיין הוא 'תחת משאו'.

קבלת עול תמידית לתורה

והנה התלמיד חכם המקבל על עצמו עול תורה, נמשל דוקא לחמור, מפני
 שיש בו תכונה זו, שאינו רק מקבל על עצמו את המשא הכבד של לימוד התורה,
 אלא הוא גם דבוק בתורה בכל עת ואפילו כשהוא נח. והיינו משום שהתלמיד
 חכם דבוק בתורה בכל מצב שנמצא בו. וכמו כן אמרו חז"ל (אבות ו, ד) כך היא
 דרכה של תורה פת במלח תאכל וכו'. ופירשו המפרשים, שאין כוונת התנא
 שהתורה צריכה להיות דוקא בחיי צער, אלא כוונתו שתלמיד חכם צריך להיות
 מוכן ללמוד גם במצבים קשים כמות אלו, שאף אם יש לו רק פת במלח ומים
 במשורה לא ירפה מלימוד התורה, כדוגמת החמור שאינו דורש את הנוחיות,
 אלא בכל המצבים הוא מסור לעבודתו בנאמנות. וכמו שהחמור אינו צריך
 להוריד את המשא מעליו אפילו בשעת מנוחתו, כמו"כ התלמיד חכם גם בעת
 המנוחה אינו מוריד את עול התורה מעל כתפיו.

נחלת יששכר היתה מבורכת שיהיה פנוי לתורה

כתוב בהמשך ברכתו של יששכר (שם פסוק טו) "וירא מנוחה כי טוב ואת
 הארץ כי נעמה, ויט שכמו לסבול ויהי למס עובד". ופירש רש"י וז"ל, וירא

מנוחה כי טוב - ראה לחלקו ארץ מבורכת וטובה להוציא פירות. ויט שכמו לסבול - עול תורה. ויהי - לכל אחיו ישראל, למס עובד - לפסוק להם הוראות של תורה וסדרי עיבורין וכו', עכ"ל. והיינו שיששכר, הנושא על עצמו עול התורה, מסתכל על כל דבר מתוך מבט של נשיאת עול תורה. ולכן כשרואה לפניו שזכה לאדמה מבורכת ביבולה, הוא מבין שאין התכלית של נחלתו להרבות נכסים ולהתעשר, אלא שתכליתה היא שיהיה לו ישוב הדעת, כדי לעזור ולסייע לו בלימוד התורה, שתהיה לו היכולת להשקיע כל כוחותיו בעמילות והתמדה, והוא יודע שמתנה טובה כזו מחייבת אותו להתמסר לתורה עוד יותר, לקבל על עצמו עול התורה ביתר שאת ויתר עז.

יששכר בחר במנוחה מעסקיו כדי לעסוק בתורה

אמנם המפרשים הוסיפו בביאור דברי רש"י, שכוונת התורה היא "וירא מנוחה כי טוב", שראה את הנחלה שנפלה לו שיש לו פרנסה ממנה בנקל ובריוח, ואינו צריך להטריד את עצמו למחייתו, וכיון שכן - ויט שכמו לסבול - קיבל על עצמו עול תורה. והיינו, שהוא היה יכול להשתמש בחלקו הטוב כאמצעי להתעשר, ולמרות זאת, מאחר שהכיר שע"י זה הוא יהיה טרוד ועסוק בעול הפרנסה - ראה את המנוחה כי טוב, שיותר טוב לו להשאר במנוחה, ולקבל על עצמו עולה של תורה, ולהשתמש בארצו כסיוע לקבלה זו, וזוהי פירושה של "וירא מנוחה כי טוב", שלא רצה להפסיד את מנוחתו.

אבל הדבר צ"ב, איך מתאימה קבלת עול תורה עם הכרת טובתה של מנוחה. הרי לכאורה קבלה זו היא סתירה למנוחה, שהרי קבלת עול תורה מחייבת את האדם שכל עצמותו תהיה שקועה בלימודו, בעמילות וגייעה תמידית, וכמו שאמרו חז"ל (ע"ז ה, ב) שצריך האדם לשים את עצמו כשור לעול וכחמור למשא, וכמו שביארו את המשל לחמור שרובץ בין המשפתים, שאפילו בשעת מנוחתו עדיין עולו עליו. וא"כ איזו מנוחה יש כאן, ואדרבה, אם מנוחה הוא מבקש, יותר טוב לו להשקיע כוחותיו להוציא פירות טובים מארצו, ולעסוק בפרקמטיא, וע"י זה ירויח ממון הרבה, ואז יהיה לו מנוחה כדרך העשירים.

התורה - מנוחת הנפש

ונראה לבאר על פי דברי הספורנו שם, שכתב וז"ל, וירא מנוחה כי טוב, וזה ראה יששכר, שהמנוחה בשלימות המושכלות אשר בו תנוח הנפש, עכ"ל. והיינו, שהכיר שעיקר מעלת המנוחה נמצאת במנוחת הנפש, ולא במנוחת הגוף. אדרבה, ממנוחת הגוף אין לאדם שום מרגוע אמיתי, רק כאשר האדם מוותר על מנוחת הגוף, ומשקיע כל כוחותיו בעמל התורה, אז ישיג את המנוחה האמיתית שהיא מנוחת הנפש. ובאמת שעיי"ז הוא זוכה שגם גופו שליו ושקט, ואינו מפריע למנוחת נפשו, וכאשר נבאר בס"ד.

עיקר המנוחה מנוחת הנפש

וכבר האריך ר' ירוחם זצ"ל בביאור יסוד זה, עיין בדעת תורה (ח"א עמ' רפ) שכתב וז"ל, טועים אנשי העולם אשר אין להם כל ידיעה בדרכי המדות ומהלכן, ואומרים שמנוחה נקנית במנוחת הגוף. ואמנם הדבר בהיפך לגמרי, כי מנוחה הנובעת מנוחיות הגוף וממילוי כל צרכיו, אדרבה היא מקור הבלבול, שמאחר שמתרגל למנוחה רק בתנאים שלא יחסר לו כלום מהנצרך למנוחת הגוף, נמצא שכל מצב ומצב שלא יהיה לפי הרגלו, כבר ישבור אותו ולא יתן לו כל מנוחה, אלא יטרידו לגמרי מעבודתו. החפץ למצוא מנוחה ע"י מנוחת הגוף, דומה לאדם ששופך שמן על אש למען לכבותו, או לאדם ששותה מים מלוחים לרוות צמאונו, שכרגע אמנם כן נדמה לו שהרוה צמאונו וכבה את האש, אבל לאחר רגע יתיכף יווכח ויראה שהצמאון אף נתחזק, והאש גדל גם ביתר תוקף. ממש כן הוא זה, המבקש לקנות מדת המנוחה ע"י מנוחת הגוף, אשר הן הן מקור לבלבול וכו'. אחת היא הדרך שתובילהו לזו המנוחה שלימה: בשומו לנגד עיניו תמיד רק תכלית אחת, אחרי "שיתברר ויתאמת אצל האדם מה חובתו בעולמו ולמה צריך שישים מבטו ומגמתו כל ימי חייו", כי על כן יימצא תמיד במצב אחד מכוון לאותה התכלית, והנמצא תמיד במצב אחד, אצלו לא יתכן לא השבירה ולא הטירדה, כי מה שאנו רואים באנשים מן הטירדה והשבירה, הוא מזה שהם חיים במצבים רבים ושונים וכו'. אנשי העולם רחוקים לגמרי מזה, ואוחזים בטעותם לבקש מנוחה ע"י מנוחת הגוף, כי על כן אמנם נמצאים תמיד בתכלית הבלבול וכו'. אשרי האדם שתכלית אחת לנגדו, כי אז כל המקרים וכל המאורעות לא יניעוהו ממצבו היחידי, המכוון לתכליתו היחידה, לא יטרידוהו ולא יבלבלוהו, אלא תמיד ימצאוהו בהשקט ומנוחה, עכ"ל, עיי"ש בדבריו.

הממלא תפקידו מתמלא סיפוק ומנוחת הנפש

אמנם נראה דיש להוסיף בזה, שיש עוד טעם שקבלת עול תורה מביאה לידי מנוחה. והיינו שהמנוחה האמיתית ישיגנה האדם, רק כשהוא במצב של קיום תכליתו. וכאשר האדם מקבל על עצמו עול תורה, והיינו שאין לו אלא תכלית אחת בחייו שהיא נשיאת עול התורה, להיות כל עצמותו דבוק בתורה, וכל כוחותיו נתונים לתכלית זו, אזי עצם קבלת העול נותנת לו סיפוק ואושר ומרגיש ע"י זה מנוחה ושלות הנפש. והטעם, שכיון שהאדם נברא לתכלית זו, האדם העוסק במילוי תפקידו שלכך נוצר, יש לו מזה סיפוק ושביעות רצון, וע"י זה הוא משיג מנוחת הנפש.

קבלת עול תורה ומצוות תלויה בהכרה בתועלתן

אבל עדיין מוטל עלינו לבאר עוד נקודה חשובה בענין זה. הנה משמע מן הפסוק, שטעמו של יששכר בקבלת עול תורה על עצמו, היה מפני שראה את מעלת מנוחת הנפש, והכיר שתהיה לו הרווחה גדולה ע"י קבלת עול התורה, ולכן הסכים והחליט לקבלה. וכן איתא בחז"ל (ב"ר פרשה צח) "יששכר חמור גרם" - יששכר חמר לגרמיה. היינו שיששכר לקח לעצמו. ולכאורה קשה, וכי מפני שהתורה היא טובה לנפשו קיבל על עצמו עול התורה, הלא היה צריך לקבל עול תורה על עצמו מחמת גודל מעלת וחשיבות התורה עצמה, ולא מצד שירווח מזה איזה טובה לעצמו, שישגי את המנוחה.

ונראה שיש ללמוד מכאן יסוד גדול, ובאמת כבר גילה לנו יסוד זה החובות הלכבות (שער עבודת אלוקים פ"ג) וז"ל, כי הנפש לא תתנדב במה שיש לה, אלא אחר שיתברר לה שהתמורה עודפת עליו וכו', עכ"ל. והיינו שאף אם האדם יודע ומכיר מה חובתו בעולמו, אבל אי אפשר לו למסור עצמו לזה, אא"כ הוא יודע שירווח לעצמו ג"כ בקיום חובתו. אמנם לכשיכיר זאת שקבלת עול היא הטבה לעצמו, אזי נוח ונקל לו לאדם לעשות כן. ולכן, אדם הרוצה לקבל על עצמו עול התורה, המהלך להצלחתו הוא ע"י שיצייר לעצמו המנוחה שגיגע אליה ע"י מסירתו לקבלה זו. הנה אמנם אמרו חז"ל (ברכות סג, ב) "אין דברי תורה מתקיימין אלא במי שממית עצמו עליהם", ועיין ברמב"ם (פ"ג הל' ת"ת הי"ג), שפסק כן להלכה, אך אי אפשר לאדם להמית את עצמו רק מפני השכר שיקבל בעבור העמילות בתורה, אלא הוא צריך גם לראות ולהכיר שקבלה זו מיטיבה

לו ומביאה לו סיפוק ואושר. וכשיראה זאת בחוש, אזי יוכל להתמסר לתורה לגמרי, כחמור זה הרובץ בין המשפטים.

רק התורה נותנת מנוחה ושלוה

וזו היתה דרכו של יששכר, הוא בחר בתורה מפני שהבין שרק בתורה ימצא את המנוחה, שרק תורה היא הדבר המועיל לו לאדם להיות שליו ושקט ממש. וזהו "וירא מנוחה כי טוב", שמכיון שהכיר כי רק ע"י קבלת התורה ישיג חיי אושר, הטה שכמו לקבל עולה. וחובה זו מוטלת על כל אדם להתבונן מה מועיל לו באמת, ולהכיר איך שכל תענוגי עולם הזה אינם אלא הבל, וכל ימיו של הרודף אחריהם מלאים יגון ואנחה, ולא נמצא שום אדם ששבע רצון מעולם הזה, וצריך לחשוב מחשבות אלו, עד ששכלו ימשוך אחריו את כל כוחותיו ורצונותיו לסור מן החומריות ולרדוף אחר הרוחניות. ורק אז יוכל לקבל על עצמו עול תורה באמת.

שיתוף הגוף וההתעוררות השכלית - יסוד בעבודת ה'

והעומק בזה הוא, שכדי לעבוד את ה' בלב שלם וברצון גמור, צריכים דוקא שהגוף ג"כ ישתתף לעבודת ה', ויהיה מסור תחת השכל, ממש כדוגמת החמור הנמסר לעול המשא, שמקבל על עצמו עול אדוניו במסירות גמורה. ודבר זה שייך רק בקיום תנאי אחד, "כי הנפש לא תתנדב רק בידיעה שתקבל היתרון", והיינו ע"י הידיעה וההערה השכלית שיש לו יתרון ותועלת בעד הקבלה והעמל.

והוא כלל גדול בעבודת ה', שהאדם צריך להעיר עצמו בהערה שכלית לקיים רצונו ית'. ומצינו יסוד זה גבי יוסף הצדיק, שכשאחיו באו לבקש ממנו מחילה שלא ירע להם, כתוב (בראשית נ, יט) "ויאמר אליהם יוסף אל תיראו כי התחת אלוהים אני, אתם חשבתם עלי רע, אלוהים חשבה לטובה". ופי' רש"י וז"ל, התחת אלקים אני - שמא במקומו אני? בתמיה, אם הייתי רוצה להרע לכם כלום אני יכול, והלא אתם כולכם חשבתם עלי רעה, והקב"ה חשבה לטובה, והאיך אני לבדי יכול להרע לכם, עכ"ל. ולכאורה דבריו צ"ב, למה לו כל האריכות הזה, היה לו ליוסף לענות להם בקיצור ובפשטות, איך אעבור על "לא תיקום"? ולמה לו ליוסף ולהסביר לאחיו כי על פי חשבון אין ביכלתו להרע להם, וכאילו הסבה המונעתו מלהרע להם הוא מפני שאין זה בכוחו. אלא הענין הוא כנ"ל,

שהגדולים תמיד חיזקו את עצמם בעבודת ה' ע"י ההערה בדרך השכל, שגם הדעת נותנת והשכל מבין שנכון וישר הוא לקיים את מצות ה'. וכבר האריך החובת הלבבות (שער עבודת האלקים פרקים ג-ה) ביסוד זה, שעל האדם לעבוד את ה' בהערה תוריה [בהתעוררות הבאה מצד ציווי התורה] ובהערה שכלית.

"הכתוב לא אסר האמת רק השקר"

ובאמת יסוד זה הוא אבן הפינה לכל עבודת השי"ת. הרי כתוב (ויקרא יט, לא) "אל תפנו אל האבת ואל הידעונים". וכתב ע"ז האבן עזרא שם וז"ל, ריקי מוח אמרו, לולי שהאובות אמת ג"כ דרך הכישוף, לא אסרם הכתוב. ואני אומר היפך דבריהם, כי הכתוב לא אסר האמת רק השקר וכו', עכ"ל.

ועיין בספר יד יחזקאל (בראשית יב, א-ג עמ' כא) שכתב, דמדברי האבן עזרא האלו יוצא לנו יסוד גדול, שאילו היינו מאמינים בהקב"ה ובתורתו באמת, לא היינו באים לעולם לידי חטא, כי התורה אסרה לנו רק עשיית דברים שהם שקר וכזב ואין בהם ממש, וכל מה שמצוה אותנו התורה הוא הטוב האמיתי. א"כ האדם החוטא, שסובר שהוא מקבל איזה תועלת או הנאה מהעבירה, טועה טעות גדולה. ומי שמכיר זה באמת לא יחטא כלל, וכמו שאין השכל צריך להכניע את הגוף שלא יאכל סם המוות, אף אם הוא מתוק ביותר. ואם אדם מוסר עצמו לצד הרע, סימן הוא שסובר שבאמת מקבל משהו מזה, ואינו מאמין באמונה שלימה שלא אסרה לנו התורה אלא השקר והכזב. ועלינו לחזק את עצמנו בהכרה זו, עד שתביאנו הכרה זו למסור את עצמנו לגמרי לה' ולתורתו.

